

одежды, становясь трансляционным каналом социальной коммуникации, приобретает значение важного элемента духовной культуры человека.

1. *Барышева, В. Е.* Национальные традиции России в аспекте современной коммуникации / В. Е. Барышева, Л. В. Желондиевская // Роль стиля и национального стилеобразования в отечественной инновационной продукции : сб. научн. ст. / Мин. образ. и науки РФ, Всерос. науч.-исслед. ин-т тех. эст. ; редкол.: А. В. Симоненко (гл. ред.) [и др.]. – М., 2010. – С. 187–197.

2. *Бодрийяр, Ж.* Общество потребления / Ж. Бодрийяр. – М. : Республика, 2006. – 272 с.

3. *Мода и бытовая предметная среда (Обзор материалов конференции) // Техническая эстетика. – 1986. – № 11. – С. 27–28.*

4. *Эко, У.* Отсутствующая структура: Введение в семиологию / У. Эко. – СПб. : Symposium, 2006. – 548 с.

АНТЫЧНЫ МІФ І СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МАСТАЦКАЯ КУЛЬТУРА (на прыкладзе беларускай прозы)

Н. Б. Лысова,

*кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры рэжысуры эстрады*

Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Літаратуразнаўцы не аднойчы аналізавалі творы беларускіх пісьменнікаў, у якіх выкарыстаны антычныя вобразы, сюжэты, матывы (А. Мілінкевіч, М. Мартысевіч і інш.). Размова ішла ў большасці пра спосабы мастацкага дыялогу (фармальна-жанравы, стылістычны, сюжэтна-вобразны) або аб травестыі, трансфармацыі, рэканструкцыі антычнасці.

У сваім артыкуле мы паспрабуем далучыцца да шэрагу аўтараў, таму што нам здаецца, што застаюцца (і з'яўляюцца) творы, якія не ўвайшлі ў кола такога аналізу, і што няма адказу на пытанне аб спецыфічнасці адносін айчыннай літаратуры да антычных першакрыніц. Мы вызначаем гэту невыказанную яшчэ тэму як «нацыянальная катастрофа». Менавіта ў дыялогу нашай сучаснасці з антычнасцю гучыць думка аб «нацыянальнай катастрофе», якая суадносіцца з паняццем «антычнага

жаху». Пакаленне пісьменнікаў, ангажыраваных тэмай «беларушчыны», праз усю сваю творчасць нясуць ідэю нацыянальнай трагедыі або яе апакаліптычнага, катастрофічнага шляху. Яны, выкарыстоўваючы выраз вядомага літаратуразнаўцы, заўсёды трымаюць нітку Арыядны, якая, як мы ведаем, пачынаецца сярод родных мясцін і вядзе да перамогі чужынцаў і, па логіцы антычнага міфа, да смерці. Так, М. Тычына гаворыць аб творчасці В. Быкава наступнае: «Быкаў не разгубіўся ў хаосе праблем, узнятых эпохай тэктанічных зрухаў і катастроф, сярод руін і магіл на прасцягу ад Атлантыкі да Курыльскіх астравоў: у яго руках заўсёды была нітка Арыядны, якая пачыналася ў яго дзяцінстве, правядзеным сярод блакітных азёр Віцебшчыны, родных палёў і алешнікаў, блізкіх і дарагіх людзей» [5, с. 75].

Не толькі пісьменнікі старэйшага пакалення, але і іх наступнікі пераймаюць гэту «традыцыю». І вось ужо прадстаўнікі першага «перабудоўчага» пакалення, пакалення «тутэйшых», актыўна звяртаюцца да вобраза Сізіфа (С. Дубавец). Зазначым, што «сізіфава праца» – гэта пасмяротнае пакаранне.

У сваім цыкле прозы «Міфы горада Б.» [3] Л. Рублеўская мэтанакіравана пераводзіць логіку антычных міфаў у квазі-логіку бытавых паводзін правінцыяльнага мястэчка Б. Беларусь скарачаецца да адной літары, а міфалагічная ўніверсальнасць тыпаў абарочваецца заскарузласцю паводзін мясцовых жыхароў. Дарэчы, фармальна гэта ўжо было ў гісторыі беларускай літаратуры, калі антычны пір багоў пераўтвараўся ў сялянскую вясёлую трапезу («Тарас на Парнасе»). Тады – сялянскую, цяпер – месчактовую, і не «вясёлую», а бытавую, трагікамічную.

Л. Рублеўская, напрыклад, у апавяданні «Арфей і Эўрыдыка», распавядае пра каханне нейкага Гарбузіка да Ксенечкі, якая любіла кветкі і вельмі добра дэкламавала. Эмацыянальнасць і артыстычнасць прывялі яе ў тэатр, у гэткае «пекла» (ці ад) чалавечых адносін. З тэатрам яна пайшла па краіне, пакінуўшы беднага Гарбузіка жыць-пажываць у родным мястэчку. Такая правінцыйная «Чайка» (акрамя пераасэнсавання антычнага міфа, аўтар яшчэ і інтэрпрэтуе рускую класіку). Але каханых Гарбузік – не інтэлігентны юнак, што перажывае свае эмоцыі ў мастацкіх вобразах і развагах сам-насам. Ён займаець-

ца піваварэннем і наважваецца аднойчы пайсці ў тэатр і паклікаць Ксенечку вярнуцца дадому, да кветак, да роднага саду і дабрабыту. І Ксенечка ўжо згадзілася, але раптам пачула з вуснаў каханага местачковае слова-пароль «піва» ды кінулася назад у тэатральнае «пекла». Арфей, як бачым, пераўтварыўся ў мясцовага бравара, музычная гармонія – у правінцыйнае (ці наркатычна-піўное) забыццё.

Пісьменніца такім чынам далучаецца да агульнай сённа тэндэнцыі ў мастацкай прозе – стварыць вобраз «тутэйшага» як сімвал нацыянальнага. Гэтую тэндэнцыю грунтоўна апісала літаратуразнаўца І. Шаўлякова-Барзенка: «... пашыраецца спектр увасабленняў тутэйшасці ў прозе апошніх двух дзесяцігоддзяў: ён улучае як сімвалы, што набліжаюцца да іканічных знакаў ... так і разгорнутыя сімвалічныя метафары... Адны і тыя ж вобразы-локусы ў творах сучасных празаікаў могуць паўставаць увасабленнямі розных модусаў тутэйшасці: ... У якасці нейтральнага (у ацэначным сэнсе) пункта адліку можна ўважаць персаніфікацыю тутэйшасці ў «Духу сярэдзіны», які ... лунае ... над Беларуссю... Ён вымагае беларускага літаратара ўчэпіста трымацца “каранямі” і “кронаю” за тутэйшасць як за самасць. Але менавіта Дух сярэдзіны абвастрае адчуванне “знікомасці”, у пэўным сэнсе – фантомнасці тутэйшага быцця...» [7, 276]. Дадамо, фантомнасці або міфалагічнасці, ці існаванне па-за жыццём, ці зноў – пра смерць.

Да вобраза Арфея ў сучаснай прозе звяртаецца і Ю. Станкевіч. Ён называе сваё фэнтэзійнае апавяданне «Праўнучка Арфея». У апавяданні ён апісвае таталітарную краіну будучага, якая жыве па суровых законах выжывання, дзе пануе кровазмяшэнне, хабар, разбой, бандытызм і рысы нашай нацыянальнай адметнасці захаваліся ў адзінках, такіх, як дзяўчына, якая спявае ў метро (пад зямлёй!) «на старажытнай мове» [4, с. 250] радзімы.

Правінцыйны, мяшчанскі арфізм Л. Рублеўскай мяняецца на станоўчы, творчы характар у Ю. Станкевіча: дзяўчына пад зямлёй сустракае свайго ахоўніка-каханага, а не скочыць пад цягнік, як гэта робяць іншыя ў невыносных умовах жыцця. Аднак і той, і другі вобраз – нацыянальна трагічныя.

Інтэрпрэтацыя антычных міфаў пераўтвараецца не проста ў іранічныя аповяды, а ў пэўны гратэск з прадстаўленнем выраз-

ных шаржаў на антычных герояў. Шаржываванасць узнікае, калі антычнага героя «перасяляюць» у мясцовыя гістарычныя ўмовы жыцця, побыт. Універсальны міфалагічны сэнс цяпер выяўляецца праз непатрэбнае для іх правінцыйнае цела, антычныя героі пераапрацоўваюцца ў месцавыя адзены. Між тым класічныя літаратурныя бурлескі былі звязаны з гераічным нацыянальным эпасам – з «Энеідай» Вергілія і ствараліся ў перыяды нацыянальнага адраджэння, у тым ліку і ў беларускай літаратурнай гісторыі XIX ст. («Энеіда навыварат»). Бурлескныя падмены тады мелі, хутчэй, сацыяльную афарбоўку (вышэйшы клас – на сялянскі), а не агульна культурную (богі – на карчмара, купца, цырульніка ці мяшчанку).

Напачатку XXI ст. узнікае новы беларускі раман-бурлеск, ці інтэрпрэтацыя гераічных антычных сюжэтаў, «Дванаццаць подзвігаў Геракла», аўтар якога Пётр Васючэнка (таксама з пакалення «тутэйшых») у прадмове падкрэслівае «падабенства» (безумоўна, не геаграфічнае, а этычнае) топасаў антычнага міфа і Полаччыны, або Крыўі, і тое, што «Алімп, Парнас, Геракл – яно ж даўно ўжо нашае, беларускае!» [1, с. 5].

Аўтар уводзіць у раман аб Геракле двух пастухоў, аб лёсе якіх распавядаецца паралельна з асноўнымі гераічнымі сюжэтамі. Яны шукаюць новыя пашы для свайго статку і на сваім шляху не адзін раз сустракаюць Геракла, пападаюць у бяду, знаходзяць прыбытак і г. д. Пастухі зусім не падобны да носьбіта ідэі сялянскай вольнасці, годнасці і весялосці Тараса, што апынуўся на Парнасе, дзякуючы аўтару XIX ст. Тры героі рамана (пастухі і Геракл) працягваюць ідэю прадмовы аб тоеснасці антычнага аповяду і айчыннага фальклору: «было ў бацькі тры сыны...» або «чарнявая, бялявая, а трэццяя руда, кучаравая...».

Літаратурны шлях Геракла – гэта пошукі сутнасці свайго назначэння, які ён пачынае пад прымусам багоў, а не самастойна. Стымулам гераічнага шляху Геракла напачатку з’яўляецца дзіцячае імкненне прытуліцца да матулі Геры, назвацца яе сынам і адчуванне віны перад ёй у патаемных кутках яго памяці, антычнага жаху перад смерцю.

Антычны Геракл – архаічны герой. Ён мае двойную прыроду, стваральную і разбуральную: «ён б’ецца на кулачках са Смерцю» [6, с. 31]. Архаічны міфалагічны Геракл змагаецца са

смерцю ці змагаецца за права жыць. Яго імя Геракл (ст. грэч. – her-ba) можна тлумачыць як «трава», адсюль і багіня Гера (ст. грэч. – her-us) – «гаспадар» і Геркулес (ст. грэч. – her-es) – «спадчыннік». Аснова «her» звязвае героя са светам хтанічным, смяротным, зямным. Даследчыца антычнай міфалогіі В. Фрэйденберг лічыць Геракла татэмам антычнага архаічнага свету.

У беларускай літаратурнай традыцыі, выкарыстоўваючы назву твора яшчэ аднаго «сямідзясятніка» Л. Дранько-Майсюка, звароты да антычнасці можна назваць «ратаваннем Грэцыяй» [2].

Пераасэнсаванне антычнага міфа ў сучаснай беларускай прозе робіцца яшчэ адным мастацкім вобразам выратавання ад катастрафічнага стану беларускай мовы і культуры, яшчэ адной спробай аднавіць беларускую Атлантыду.

---

1. *Васючэнка, П. В.* Дванаццаць подзвігаў Геракла: раман-бурлеск / П. В. Васючэнка. – Мінск : Выд. дом «Звязда», 2013. – 152 с.

2. *Дранько-Майсюк, Л.* Ратаванне Грэцыяй / Л. Дранько-Майсюк. – Мінск : Маст. літ., 1994. – 190 с.

3. *Рублеўская, Л.* Ночы на Плябанскіх млынах: раман, апавесць, апавяданні / Л. Рублеўская. – Мінск : Маст. літ., 2013. – 526 с.

4. *Станкевіч, Ю.* Шал: тэксты / Ю. Станкевіч. – Мінск : Галіяфы, 2012. – 318 с.

5. *Тычына, М. А.* Ад «антрапалагічнага крызісу» да «антрапалагічнага пераходу» / М. А. Тычына // Чалавечае вымярэнне ў сучаснай беларускай літаратуры / М. А. Тычына (і інш.) ; навук. рэд. М. А. Тычына ; Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы. – Мінск, 2010. – С. 22–168.

6. *Фрэйденберг, О. М.* Миф и литература древности / О. М. Фрэйденберг ; сост. послесл., коммент. Н. Брагинский ; библиогр. М. Ю. Сорокина, Н. Ю. Костенко. – 3-е изд., испр., доп. – Екатеринбург : У-Фактория, 2008. – 485 с.

7. *Шаўлякова-Барзенка, І.* Авантуры тутэйшасці ў найноўшай беларускай культуры / І. Шаўлякова-Барзенка // Дзеяслоў. – № 6(67). – 2013. – С. 270–280.